

19.03.1944

Magyarországot megszállják a németek (1944. március 19.)

1942 közepétől a második világháborúban fordulat következett be. Az Észak-Afrikában előretörő német hadsereget az angolok Egyiptomnál megállították, majd megkezdték a kiszorítását a kontinensről. A keleti fronton Sztálingrád ellen indított német támadás elakadt, majd 1943 januárjában a szovjetek bekerítették a német hadsereget. 1943 nyarán a németek a kurszki tankcsatát is elveszítették, s az amerikaiak szicíliai partraszállását követően az olaszok kiugrottak a háborúból.

A Kállay-kormány, amely azt a feladatot kapta Horthy Miklós kormányzótól, hogy vezesse ki az országot a háborúból, már a 2. magyar hadsereg Don-folyónál bekövetkezett tragédiája előtt megkezdte a magyar kiugrási kísérlet előkészítését. Miközben „kifelé” németbarát retorikát alkalmazott, Kállay úgy látta, hogy az angolszász erők a Balkán felől egy újabb frontvonalat nyithatnak, ezért kulcsfontosságúnak tűnt az angolszász erőkkel való kapcsolatfelvétel. 1943 elején a Kállay-kormány semleges országokban – Törökországban, Svédországban és Svájcban – brit diplomatákkal vette fel a kapcsolatot. Az 1943 őszen létrejött előzetes fegyverszüneti egyezmény értelmében, amennyiben az angolszász csapatok elérik Magyarország határát, a magyar csapatok szembefordulnak a német erőkkel. Az olaszországi offenzíva lelassulása után az angolszász erők közeledése ábrándnak bizonyult, s az előzetes fegyverszüneti egyezménynek nem lett gyakorlati következménye.

1944 elején még mindig egyértelmű volt a németek közép-európai fölénye. Hitler 1943 késő nyarán, az olasz fasiszta rendszer bukása után attól tartott, hogy Magyarország is követni fogja az olasz példát. Miután pontos információkkal rendelkezett a magyar kiugrási kísérletről, s azt is látta, hogy Magyarország kiugrása a balkáni front összeomlásával fenyeget, az ország megszállása mellett döntött.

A Magyarország német megszállására irányuló akcióterv a „Margarethe” fedőnevet kapta. A tervezet már 1943 nyarán elkészült, ám ekkor még nem határozták meg végrehajtásának konkrét dátumát. Hitler csak 1944 februárjában döntött úgy, hogy ki kell dolgozni a hadművelet részletes tervét. A német seregek határ mentén történő összevonása meglehetősen látványos volt, a magyar vezetés azonban – nem számolva azzal, hogy a németek ténylegesen megszállják az országot – nem tartotta lényegesnek az ellenállás megszervezését. A Margarethe-terv kulcselemeként Klessheimbe rendelték a magyar kormányzót, Horthy Miklóst. A többször félbeszakadó, viharos találkozón Horthy a németekkel való együttműködés mellett döntött. A Margarethe-tervet lebonyolító, később teljhatalmú vezetőként megbízott Edmund Veessenmayer SS-tiszt beleegyezésével Horthy megtarthatta kormányzói pozícióját ugyan, de miniszterelnökké – Horthy akaratával ellentétben – Sztójay Döme berlini magyar nagykövetet nevezték ki. A német hadsereg 1944. március 19-én akadálytalanul szállta meg az országot. Néhány nappal később a németek a Tisza vonalának lezárásával fejezték be az akciót. Horthy átengedte az államapparátust a németeknek, akik ezért nem is megszállt, hanem csatlós államként kezelték Magyarországot.

A német Gestapo és a Biztonsági Szolgálat (SD) – a magyar politikai rendőrség támogatásával – razziába kezdett. Németellenes és ellenzéki újságírókat, politikusokat tartóztattak le, beleértve a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt tagjait, valamint konzervatív politikusokat is (Bethlen István és Kállay Miklós, a két korábbi miniszterelnök még időben el tudott menekülni). Az üldöztetést azok a lengyel menekültek sem úszták meg, akik még a második világháború kezdetén a német megszállás elől menekültek Magyarországra.

A legsúlyosabb helyzetbe a zsidók kerültek. Sorsuk már a két világháború között egyre rosszabbra fordult: az 1920-as numerus clausus nevű törvény a felsőoktatásból, a második világháború előtti zsidótörvények pedig a közéletből szorították ki őket. A Sztójay-kormány már a megalakulását követő első napokban újabb zsidóellenes intézkedéseket fogantatosított, amelyek fokozatosan teljesen kirekesztették a zsidókat a társadalomból. A zsidóknak megtiltották a nyilvános helyekre – moziba, színházba, fürdőbe – járást, élelmiszerfedezetet alig biztosító jegyrendszert vezettek be számukra, s vagyoneklobzást alkalmaztak velük szemben. Kötelezővé tették a sárga csillag viselését, április végétől kezdve vidéken gettókba, a fővárosban pedig ún. zsidóházakba kényszerítették őket.

Zimándi Pius premontrei szerzetestanár 1944. júniusi feljegyzése szerint: „Pest napok óta nyüzsgő hangyaboly, költöznek a zsidók. Bizonyos számú házat jelöltek ki nekik, és csak ott lakhatnak. [...] A zsidó házakat sárga csillaggal látták el. Ma láttam először ilyen házat. Fekete téglalakú lapon nagy sárga csillag a bejárat fölé vagy mellé észrevehető helyen kifüggesztve.” Egy néhány héttel korábbi naplóbejegyzés a vidéki helyzetet világítja meg: „A falu maga megváltozott. Alig ismertem rá. Az emberek úgy köszöntek, hogy jobb karjukat fellendítették. Mindenütt erős nyilas világ. A gettó már készen állott. A Stein-malom környékét hasították erre a célra ki. Az utca bejáratánál falat emeltettek magukkal a zsidókkal, a többi utcára néző ablakokat pedig bemeszeltették, hogy se ők ne lássanak ki, se hozzájuk ne lehessen belátni. A terület kicsiny, nem is tudom, hogyan tudták elhelyezni a környék számos zsidóját.”

Ezt követően a csendőrség és a rendőrség hathatós közreműködésével megindult a vidéki zsidók deportálása Auschwitzba. Az összeírások szerint 437 ezer zsidót hurcoltak el. Közülük mintegy 320 ezren veszttek oda, ami azt is jelenti, hogy a Holokauszt minden tízedik áldozata magyar, vagy Magyarországról származó zsidó volt. Miután a nemzetiszocialista ideológia a cigányokat is alacsonyabb rendű fajnak tekintette, a kb. 200 ezer főre tehető magyarországi cigány lakosság egy részét is deportálták vagy legyilkolták. A roma holokauszt – az ún. Porajmos – során mintegy ötezren pusztultak el.

A deportálás irányításában, amely a Gestapo és Adolf Eichmann SS-tiszt kezében volt, magyar részről Jaross Andor belügyminiszter és Baky László belügyi államtitkár vállalt szerepet. Eichmann Endre Lászlóval, a belügyminisztérium közigazgatásért felelős államtitkárával dolgozta ki a deportálás tervét. A deportálásokat a magyar központi államigazgatási, helyi közigazgatási és rendvédelmi szervek kollaborációja nélkül nem lehetett volna lebonyolítani. A deportálásokban Horthy Miklós felelőssége is megállapítható, hiszen a kormányzó a miniszterelnök által hozott kormányzati döntéseket egyik esetben sem kérdőjelezte meg. Kizárólag akkor lépett közbe, amikor már a budapesti zsidóság deportálása is szóba került. Ekkor nemzetközi nyomásra – többek között a pápa közbenjárására – végül leállította az akciót, ezzel közel 200 ezer embert mentve meg az elhurcolástól.

A náciak és nyilasok elől bujkáló Fenyő Miksa 1944. július 13-án a következő feljegyzést tette naplójában: „Március 19-én, amikor még úgy látszott, hogy a brutális német kényszer feküdt rá Magyarországra, némi szimpátiák nyilatkoztak meg irántunk a semleges országokban, az ellenségesekben is. Ami azóta történt, ahogy a magyar kormány Hitler- Himmler pribékjévé alacsonyította le magát, ahogy üldözik a liberális demokráciát és a szociáldemokráciát, irtják a zsidókat, ez nemzetközi hitelünk teljes aláadását jelenti.”

Ebből a tragikus és reménytelennek látszó helyzetből Magyarország csupán egy sikeres kiugrási kísérlet árán tudott volna kitörni. A kiugrási akciót ösztönözte, hogy az olaszok egy évvel korábban már sikeresen végrehajtották a szövetségesek oldalára való átállást, majd hasonlóval próbálkoztak a szlovákok, a bolgárok és a finnek is. A magyar kiugrási kísérlet legfontosabb előzményének az 1944. augusztus 23-án egy nap alatt végrehajtott román kiugrás tekinthető, hiszen ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország – amennyiben a háborút a vesztes oldalon fejezi be – a háború végén könnyen elveszítheti a revízióval megszerzett területeket.

A kiugrás végrehajtása érdekében Horthy lemondatta Sztójajt és új kormányzatot nevezett ki, melynek élére egy katonai vezető, Lakatos Géza tábornok került. A folyamatot azonban lelassította, hogy Horthy és a politikai vezetés – miután nem voltak róla meggyőződve, hogy a kommunista állam is garantálni fogja a háború előtt visszaszerzett területek megtartását – nehezen szánta rá magát arra, hogy a Szovjetunióval üljön le egy tárgyalóasztalhoz. Csak akkor vált világossá, hogy Horthyék előtt nincs más út, amikor a Vörös Hadsereg az immáron szövetséges román erők Erdélybe való betörésének a 2. magyar hadsereg nem tudott ellenállni. Csak ezután, szeptember végén kezdődött meg a fegyverszüneti tárgyalások előkészítése. A Moszkvába érkező, Faragho Gábor vezette delegáció október 11-én írta alá a fegyverszüneti egyezményt, amelyben benne foglaltatott, hogy Magyarországnak ki kell ürítenie az 1937. december 31. után birtokba vett területeket, s hadba kell lépnie Németországgal. A fegyverszünetet Horthy a rádióban közölte Magyarország népével 1944. október 15-én.

A kiugrási kísérletről a németek jóval korábban, több forrásból is értesültek. Az időközben Magyarországra érkező Bach-Zelewski SS-tábornok, és Otto Skorzeny SS-tiszt vezetésével a németek előkészítették a nyilas hatalomátvételt. Skorzeny emberei túsul ejtették ifj. Horthy Miklóst, s a kormányzót a fia életével zsarolták. (A fegyverszünet bejelentésekor Horthy még nem tudott a fia elrablásáról.) A németek megszállás alá vonták a főváros legfontosabb részeit, s azt is megakadályozták, hogy a fegyverletételről szóló kormányzói parancs eljusson a magyar hadsereghez. A tisztikar nagy része amúgy is ingadozó álláspontot képviselt a kérdésben. Csak a Dálnoki Miklós Béla által vezetett 1. magyar hadsereg és annak 20 ezer katonája döntött úgy, hogy a szovjetek oldalán folytatja a háborút – őket azonban hadifogolynak minősítették és leszerelték. Magyarország rosszul megszervezett kiugrási kísérlete a háborúból egy nap alatt elbukott.

Írta: Szepesi Gábor - Átdolgozta, kiegészítette és idézetekkel ellátta: Danyi Gábor

References:

Források:

A Holokauszt Magyarországon [<http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/>]

Fenyő Miksa, Az elsodort ország. Naplójegyzetek 1944-1945-ből, Park, Budapest, 2014.

Herber Attila – Martos Ida – Moss László – Tisza László, Történelem 6. 1914-től 1990-ig. Reáltanoda Alapítvány, Budapest, 2000.

Romsics Ignác, Magyarország története a XX. században, Osiris, Budapest, 2010.

Ungváry Krisztián, Magyarország a második világháborúban, Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.

Zimándi Pius, Egy év története naplójegyzetekben. 1944. március 19. – 1945. március 17., Magvető, Budapest, 2015.

